

NEKE SHÁRTNAMASI HÁM ONIŇ ERLI-ZAYIPLINIŇ ULIWMA MÚLKINIŇ HUQIQIY TÁRTIPKE SALINIWINDA TUTQAN ORNI

Erejepova Dilbar Polatovna

Qaraqalpaqstan awıl xojalıǵı hám agrotexnologiyalar instituti

Miywe-sabzavotshılıq, awıl xojalıǵı ónimlerin saqlaw hám qayta islew texnologiyası fakulteti

Yurisprudenciya qàniygeligi 3-kurs studentı

Ilmiy basshı: **Qàllibekova Zulxumar Berdibekovna**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13133114>

Annotatsiya. Bul maqlada neke shártnamasınıń ayriqsha qásiyetleri, neke shártnaması hám onıń erli-zayıplınıń ulıwma múlkiniń huqıqiy tártipke saliniwında tutqan orni haqqında sóz etilgen.

Gilt sózler: neke shartnaması, erli-zayıplı, múlk, huqıqiy, nızamlar.

THE MARRIAGE CONTRACT AND ITS ROLE IN THE LEGAL ARRANGEMENT OF THE COMMON PROPERTY OF THE HUSBAND AND WIFE

Abstract. This article deals with the special aspects of the marriage contract, the marriage contract and its role in the legal arrangement of the common property of the husband and wife.

Key words: marriage contract, husband and wife, property, law, statutes.

БРАЧНЫЙ ДОГОВОР И ЕГО РОЛЬ В ПРАВОВОМ ОФОРМЛЕНИИ ОБЩЕГО ИМУЩЕСТВА МУЖА И ЖЕНЫ

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности брачного договора, брачный договор и его роль в правовом оформлении общего имущества мужа и жены.

Ключевые слова: брачный договор, муж и жена, имущество, закон, устав.

Rim huqıqınıń dáslepki nızamları (Romul Nızamları) da er- hayaldıń múlkshilik munasibetleri neke menen emes, nátiyjesi perzentlikke alıwǵa teń bolǵan, hayaldıń er húkimranlıǵına ótiwi menen belgilenen. Rim huqıqı jandasıwına kóre, neke óz ózinen táreplerdiń múlkshilik huqıqlarına tásir kórsetpegen: hayal nekeden keyin de qáwenderlik astında bolǵan hám hesh qanday qosımsha sheklewler belgilenbegen, óz erkine iye er adam bolsa, óz huqıqların saqlap qalǵan¹.

Mámleketti rawajlandiriwdiń keyingi rawajlanıw basqıshlarında áyyemgi rim yuristleri haqıyqıy nekeniń bólek túri sinemanuni ajıratqan. Er hám hayal usı nekede jeke hám múlkshilik munasábetlerde gárezsiz bolǵan. Múlkshilik munasibetler tiykarında bóliniw principı: hayaldıń

⁹⁷ДождевД.В.Римскоечастноеправо.Учебникдлявузов/Подред. В.С.Нерсесянца.-М.,1996.-С295.

mal-múlki hám ku'yewdin' mal-múlki eki bir birinen bólek quramdı shólkemlestirgen. Hátte, hayaldıń mal-múlkin er tárepinen ápiwayı basqarıw da tek hayal tárepinen mal-múlk oǵan sol maqsette tapsırılса (tapsırma shártnaması tiykarında) jol qoyılǵan. Bul shártnamadan tısqarı, er-hayal óz-ara basqa shártnamalar : aldı -satdı, ijara, ssuda sıyaqlı shártnamalar da dúziwleri múmkin edi. Biraq er-hayal ortasındaǵı sawg'a shártnaması "er-hayaldıń bir-birinen tekǵana rásmiy bálkim, materiallıq ǵárezsizligin támiyinlew ushın, neke kelisimin hár qanday materiallıq oylardan ajratıw ushın"² shegaralang'an edi. Er- hayal mal-múlkiniń bóliniw sisteması usınıń menen ózgeriwi múmkin edi, er hayal tárepden shańaraqlıq turmıs daǵı arnawlı bir qárejetler (hayaldı bag'ıw, balalardı tárbiyalaw) ushın mólsherlengen mal-múlk (dos) alǵan. Eger daslep dostin' uliwma shan'araqlıq qárejetlerdi qaplawda ku'ewge járdem retinde tayınlangan bolsada, ol arnawlı bir mániste hayal tárepinen tiykarsız ajiralısқан ku'yewdi wa'killik bergен, sonday qilip dos hayaldıń aybı menen ajirasıw betke kelip járiyma tólewine aynalǵan.

Biraq ajirasıwlar hám dos boyınsha alıp satarlıq : tek dosti alıw maqsetinde nekege kirisgen ku'yew dosti ózinde saqlap qalǵan jag'dayda keyinirek nekeni tamamlawı múmkinligi kóbeyip barǵan. Usınıń sebebinen usı jag'daydı saplastırıw ushın hayal hám dosti ornatǵan shaxs ku'yewden bir shaxs ekinshi shaxsqа soraw beredi, ekinshisi bolsa ajirasıw yamasa ku'yew ólgende mal-mulkti qaytarıw yamasa onıń ornına basqa jumıstı orınlaw wazıypasın alıwdı názerde tutatuǵın stipulatio - sóz formulası formasındaǵı shaqırıqtı talap etken. Bunday kelisiw ámelde bolǵanlıǵın tastıyıqlaw retinde jazba hújjet dúzilgen³. Dos qaytarılmaǵan jag'daylarda hayal yamasa dosti ornatǵan shaxs dawa qozǵawı múmkin bolǵan. Áyne usı dawanıń mánisi jáne onı qozǵatıw shártlери sol waqıttaǵı yuristler ushın dotal' huqıq institutı (búgingi neke shártnamalarınıń ayırıqsha áwladi) islep shıǵıw múmkinshiligін jaratqan.

Shańaraq nızamshilig'ında hám shańaraq huqıqı páninde bul yuridikalıq institut menen baylanıslı bir qatar huqıqıy máseleler bar. Sonday máselelerden biri usınıń menen anıqlama beredi, búgingi kúnde neke shártnaması - tolıq mániste puqaralıq -huqıqıy shártnamanı yamasa bólek túrdegi shártnamanı ańlatadıma? - degen sorawǵa birdey pikir juwaplar alınbaǵan. Bunda usı sorawǵa juwap tabıw tekǵana úlken teoriyalıq, bálkim zárúrli ámeliy áhmiyetke iye boladı⁴.

Neke shártnamasına eger neke shártnamasınıń ayırıqsha qásiyetlerinen basqasha jag'day kelip shiqbasa, puqaralıq nızamshilig'i normalari tekǵana qollanıwı múmkin bálkim qollanıwı zárúrligi fakti hesh guman tuwdırmaydı. Biraq usı jag'daylar neke shártnamasın ámelde puqaralıq

⁹⁸Покровский А. История Римского права. Учебник. - СПб., 1918. - С. 356.

⁹⁹Римское частное право: Учебник/Под ред. И. Б. Новицкого, И. С. Перетерского. - М., 1994. - С. 167.

¹⁰⁶Гонгалов Б. М., Крашенинников П. В. Брачный договор. Комментарий Семейного и гражданского законодательства. - М., 2006. - С. 42

-huqıqıy tarawǵa tiyisliligin an'latbaydı, mısalı, neke shártnamasına salıstırǵanda puqaralıq nızamshilig'i normalarinin' subsidiar tártipte qollanıluwı neke shártnamasın puqaralıq huqıqıy shártnamalarına tiyisliligin júz payız tiykarlamaydı.

Puqaralıq hám shańaraq huqıqı teoriyasında jazılıwına qaraǵanda, neke shártnamasınıń shańaraqqa tiyisli munasibetlerge tásirin aqırına shekem boljaw múmkin emes. Er hám hayal ortasındaǵı shártnamalı munasábetlerdiń keńeyiwi, gu'mani unamlı jaǵday. Bul mudamı táreplerdiń óz-ara munasibetlerine unamlı tásir kórsetedi, shańaraqqa tiyisli hám ápiwayı jeke munasibetlerdegi dawları azaytıadı. Usınıń sebebinen bir qatar ilimpazlardıń neke shártnamaların dúziw sud dodalawların kóbeyiwine alıp keliwi múmkin, degen pikirlerine qosılıp bolmaydı.⁵ Kerisinshe, ámeliyat kórsetiwishe, mal-mulkti bo'lıw shártleri haqqında sud dawı ju'zege kelgenge shekem kelisip alıw ańsatlaw bolıp tabıladı. Bunnan tısqarı, sol zat unamlı esaplanadı, neke shártnamasın dúziw jeke hár bir shańaraqtaǵı real jaǵdayǵa jáne de uyqas bolǵan er-hayal mal-múlki maqul túsetuǵın huqıqıy rejimin qálegen tiykarda belgilewge múmkinshilik jaratadı⁶. Áyne usı kóz qarasar neke shártnamasın qatań túrde jeke tu'sdegi pitim retinde tán alınıwına alıp keledi, yaǵnıy ol nekege kirisip atırǵan shaxstıń yamasa er-hayaldıń nızamalı wákili qatnasıwında yamasa isenim xatı boyınsha dúziliwi múmkin emes. Usı pikirlerge kerı bolıp esaplanıw ulıwma puqaralıq -huqıqıy normalardan kelip shıǵıp, Shańaraq kodeksine er yamasa hayaldan biriniń fizikalıq nuqsanı bolǵanda yamasa ol tutqınǵa alıp atır bolǵanda nızamalı wákıller qatnasıwında neke shártnamasın dúziwdi kirgizwdi usınıw múmkin.

Neke shártnaması tómendegi ózge tán qásiyetleri menen basqa puqaralıq -huqıqıy shártnamalardan parıq etedi:

birinshiden, subiektleri neke munasibetleri menen baylanısqanlıǵı ; ekinshiden, ádetde olardıń mal-múlki salıstırǵanda ulıwma tártip qollanıluwı ; úshinshiden, oǵada qatań túrde jeke munasibetler menen tıǵız baylanıslılıǵı ; tórtinshiden, mudamı ekilemshi tu'sdegi huqıqıy munasibet ekenligi (Sonday qılıp, neke shártnaması neke ámel etkende ámeldegi bolatuǵın huqıqıy munasibet bolıp, nekeniń biykar bolıwı neke shártnamasınıń biykar bolıwına alıp keledi); besinshiden, qollanıw sheńberi shártnama dúziwshiler ortasındaǵı barlıq munasibetlerdi emes, tek mülkshilik munasibetlerdi qamtıp alıwı.

¹⁰⁷Сосипатрова Н.Е. Брачный договор: правовая природа, содержание, прекращение // Государство и право. - 1999. - №3. - С. 87

¹⁰⁸Максимович Л.Б. Брачный контракт. Комментарии и разъяснения. - М.: Ось-89, 1998, - С.60.

REFERENCES

1. Отахўжаев Ф.М. Оилахукуки. Дарслик.–Т.:ТДЮИ, 2005.– 29 б.
2. Отегенова Л.Ж. Брачный договор по семейному законодательству Республики Узбекистан: автореф. Дис..канд.юрид.наук.–Т.:2012.– 3с.
3. Семейное право / Под ред. П.В. Крашенинникова. – М.: Статут, 2008.– 142 с.
4. Семейное право Российской Федерации и иностранных государств: основные институты / Под. ред. В.В.Залесского. – М.: 2005. – 90-91 с.
5. Ўзбекистон Республикасининг Оила Кодекси га шарҳлар.-Тошкент: Адолат,2000.-72б.
6. Шмелева Д.Н. Правовой режим сооружений обустройства месторождений нефти и газа: автореферат дис....канд. юрид. наук. – Тюмень:2004.– 13 с.